

УДК 342.56:347.962

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРЯДКУ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ СУДДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

THE COMPARATIVE LEGAL RESEARCH OF ORDER OF JUDGES' SETTING OF GENERAL JURISDICTION COURTS

Кравчук В.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
юридичного факультету
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

У статті аналізується вітчизняне та зарубіжне законодавство про судоустрій і статус суддів. Узагальнено наукові підходи до розуміння категорії «суддівський корпус» в конституційному праві України та зарубіжних країн. Автор акцентує увагу на процедурі призначення суддів на посади.

Ключові слова: правовий статус, правовий статус судді, суд, суддівський корпус, суддя.

В статье анализируется отечественное и зарубежное законодательство о судоустройстве и статусе судей. Обобщены основные научные подходы к пониманию категории «судейский корпус» в конституционном праве Украины и зарубежных стран. Автор акцентирует внимание на процедуре назначения судей на должности.

Ключевые слова: правовой статус, правовой статус судьи, суд, судейский корпус, судья.

The domestic and foreign legislation about justice and status of judges is analysed in the article. The scientific approaches to understanding of category «judge corps» in a constitutional law of Ukraine and foreign countries are generalized. An author accents the attention on procedure of judges setting on positions.

Key words: legal status, legal status of judge, court, judge corps, judge.

Постановка наукової проблеми та її значення. В міру розвитку вітчизняної та зарубіжної науки конституційного права стає очевидним, що при розгляді питання про роль та місце суддів у судовій владі недостатньо обмежуватись лише аналізом вимог, які пред'являються до суддів,

принципів діяльності суддів, їхніх функцій, прав та обов'язків, а також гарантій їх діяльності. Необхідно залучати до цього аналізу й інші, закріплені Конституціями та законодавчими актами елементи. Це в повній мірі стосується порядку призначення суддів на посади.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. В науці конституційного права до питання призначення суддів на посади частково зверталися у своїх дослідженнях такі вчені-конституціоналісти, як З. Гладун, В. Сторова, В. Журавський, В. Копейчиков, В. Кравченко, В. Мелашенко, М. Оніщук, В. Погорілко, О. Скрипнюк, О. Совгіря, Ю. Тодика, В. Федоренко, О. Фрицький, Ю. Шемшученко, Н. Шукліна та ін. (Україна), М. Баглай, М. Вітрук, Б. Габрічідзе, Р. Єнгібарян, О. Кутафін, С. Павліков, В. Чіркін та ін. (Росія), Г. Василевич, В. Кодавбович, В. Круглов та ін. (Білорусія), Б. Банашек, Л. Гарлицькі та ін. (Польща) та інші.

Мета даної статті полягає у пошуку та виявленні шляхів вирішення актуальних теоретичних та практичних проблем формування суддівського корпусу в Україні та зарубіжних країнах з урахуванням позитивного досвіду останніх.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В кожній країні існують свої вікові, професійні та інші цензи, що пред'являються до осіб, які бажають здійснювати правосуддя. На міжнародному та європейському рівнях питанням призначення на посаду судді приділяється досить значна увага, про що свідчить прийняття низки міжнародних норм, таких, як: Основні принципи ООН з питань незалежності судових органів [1]; документи Ради Європи, зокрема Рекомендація R(2010)12 з питань про незалежність, ефективність та роль суддів [2]; Європейська хартія про статус суддів [3] тощо.

Наше компаративістське дослідження розпочнемо з аналізу вітчизняного законодавства. На сьогоднішній день механізм призначення суддів на посади в Україні регламентується положенням статті 128 Конституції України, яка передбачає, що перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Подальшого розвитку це положення набуло у главі другій «Призначення на посаду судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4].

Прийнятим Верховною Радою України 7 липня 2010 року Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон) [4] був змінений процес призначення на посаду судді, встановлені більш суворі правила атестації кандидатів на посаду судді.

Конституція України, Закон та інші нормативні акти не містять чіткого розуміння поняття «правовий статус судді». Однак, в ст. 51 Закону, яка називається «Статус судді», зазначається, що «Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді» [4].

Таким чином, призначення суддів ґрунтується на юридично регламентованій процедурі професійного відбору, який, в свою чергу, передує спеціальна про-

фесійна підготовка і строгі правила проходження суддівської кар'єри. Невипадково порядок обрання та призначення суддів на посади визначається як одна з гарантій незалежності суддів [5, с. 145].

Законом зроблено істотний крок у напрямку упорядкування процесу призначення суддів, закріплено правосуб'єктність усіх учасників цього процесу – Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради юстиції, ради суддів, Президента України, Верховної Ради України. Запроваджено, крім того, державну установу зі спеціальним статусом, що забезпечує підготовку кадрів для судової системи – Національну школу суддів України.

Відповідно до ст. 72 Закону, призначення на посаду судді здійснюється Президентом України на підставі подання Вищої ради юстиції протягом тридцяти днів з дня отримання такого подання.

У більшості європейських країн призначенню суддів на посади присвячені спеціальні законодавчі положення. Так, наприклад: постанова Ради міністрів Франції № 58-1270 від 22 грудня 1958 року, що має силу закону; у Великій Британії – це Конституційний акт 1701 року (Акт про престолонаслідування), Закон про суди 1971 року, Закон про суди та правове обслуговування 1990 року; ФРН має Закон про суддів від 8 вересня 1961 року, також дані питання регулюються Основним Законом ФРН [6, с. 143].

Розглянемо європейський досвід призначення суддів на посади. Так, в Іспанії судді призначаються на свої посади королем за рекомендацією Генеральної ради судової влади, яка відіграє найважливішу роль в управлінні і контролі за діяльністю судів. Кожна палата парламенту обирає по 6 суддів серед суддів і магістратів всіх категорій, і по чотири – серед прокурорів і інших юристів, що працюють за юридичною спеціальністю більше 15 років. Рада також пропонує Королю для призначення кандидатуру голови Верховного суду [7, с. 91].

У законодавстві Франції встановлено, що судді системи загальних судів Франції призначаються на свої посади декретом президента Республіки. Посадовці Касаційного суду і перші голови апеляційних судів призначаються на посади на підставі рекомендації Вищої ради магістратури, решта суддів – за поданням міністра юстиції за наявності позитивного висновку Вищої ради магістратури. Судді адміністративних трибуналів призначаються урядовими декретами за поданням міністра внутрішніх справ, погодженим із міністром юстиції. Судді загальної компетенції призначаються після конкурсного відбору і закінчення Національної школи магістратури, для вступу до якої необхідно мати вищу юридичну освіту. Судді адміністративних судів призначаються з числа випускників Національної адміністративної школи [8, с. 254].

У Великобританії судді призначаються лорд-канцлером, але без конкурсу, та за порадою комісії, яка знаходиться при ньому (склад комісії не розголошується). На усі суддівські посади у Великобританії особи призначаються, а не обираються. Судді вищих судів призначаються на посаду довічно. Судді вищих

судів призначаються королевою за рекомендацією лорда-канцлера, нижчих судів – лордом-канцлером. Усі суддівські посади у Великобританії заміщаються шляхом призначення, а не обрання. Судді вищих судів призначаються королевою за рекомендацією лорда-канцлера, судді нижчих судів призначаються лордом-канцлером. Традиційно судді вищих судів призначалися лише з числа адвокатів привілейованої категорії – баристерів, але останнім часом можливість обіймання суддівської посади вищого рівня надана за певних умов і соліситорам. Судді Верховного суду призначаються з числа баристерів, що мають не менш ніж десятирічний стаж, окружні судді – з числа баристерів із таким же стажем або з числа рекордерів, що займають цю посаду не менш як три роки [7, с. 58].

Усі судді ФРН призначаються на посаду довічно, за винятком землі Гессен, де судді призначаються на певний строк. Судді федеральних судів офіційно призначаються на свої посади президентом ФРН, за поданням відповідного міністра (при призначенні у Верховний федеральний суд – міністра юстиції, при призначенні у Федеральний суд у трудових справах – міністра праці і т.д.). Заміщення суддівських посад у судах окремих земель відбувається по-різному. В одних землях судді призначаються прем'єр-міністром, в других – міністром юстиції даної землі. У деяких землях призначенню на суддівську посаду передують вибори кандидата спеціальною комісією – виборним комітетом, що складається з депутатів парламенту землі, суддів і адвокатів [7, с. 80].

В Італії судді призначаються президентом Республіки за поданням міністра юстиції. Основну роль у призначенні і переміщенні суддів, незмінність яких проголошена в Конституції (ст. 107), відіграє Вища рада магістрату, яка очолюється президентом [9, с. 147].

Відповідно до ст. 179 Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 року, судді призначаються Президентом за поданням Державної Ради Судочинства (Krajowej Rady Sądownictwa) на невизначений строк [10]. Державна Рада Судочинства, реалізуючи конституційно визначені функції, наділена перш за все компетенцією, що стосується формування суддівського корпусу, а саме: 1) розглядає кандидатури на посаду судді, подані загальними зборами відповідних судів чи міністром юстиції та подає Президентові Республіки Польща подання про призначення суддів; 2) розглядає подання про відправлення судді у відставку; 3) надає згоду на подальше зайняття посади суддею, який досяг 65-річного віку [11, с. 681].

Варто підкреслити особливості формування суддівського корпусу в США, де поєднуються принципи виборності та призначуваності. Так, федеральні судді, а також голова Верховного Суду призначаються Президентом за згодою Сенату. Призначення на всі суддівські посади у федеральних судах здійснюється президентом США за згодою Сенату, останній має право заперечити проти запропонованої президентом кандидатури. Федеральні судді призначаються на свої посади довічно і можуть бути зміщені лише в результаті складної процедури імпічменту. Магі-

страти, що працюють в окружних федеральних судах, призначаються на свої посади на восьмирічний строк або на чотири роки, якщо вони виконують свої обов'язки за сумісництвом.

Призначення на суддівські посади в судах штатів здійснюється за різними правилами. Судді верховних судів і апеляційних інстанцій у більшості штатів призначаються губернаторами з відома Сенату або іншого законодавчого органу штату на строк 6-15 років найчастіше із правом повторного призначення. У такому ж порядку в деяких американських штатах займають свої посади і судді нижчестоящих судових інстанцій. Проте більшість суддів у штатах обираються населенням в ході виборчих кампаній [7, с. 43].

Цікавим також є досвід Японії, де всі судді призначаються на свої посади строком на 10 років. Призначення здійснюються Кабінетом міністрів, в більшість судів – на підставі списку кандидатів, складеного Верховним судом (голова Верховного суду призначається імператором). Через 10 років суддя може бути призначений на свою посаду повторно, і так до тих пір, поки він не досягне віку, встановленого законом для виходу у відставку [7, с. 104].

Призначення суддів у країнах СНД та інших пострадянських держав також нормативно врегульовано. Наприклад: в Азербайджанській Республіці діє Закон про суди та суддів, Правила відбору кандидатів, які не є судьями, на заміщення вакантної посади судді, затвержені рішенням Судово-правової ради; в Білорусії діє кодекс про судоустрій та статус суддів; Республіка Вірменія дане питання регулює Судовим кодексом; Грузія має Закон про Вищу школу юстиції, Положення Вищої школи юстиції; Республіка Молдова керується Законом про Національний інститут юстиції тощо.

В країнах СНД та інших пострадянських державах існують свої особливості призначення суддів на посади. Так, відповідно до ст. 128 Конституції Російської Федерації судді Конституційного Суду, Верховного Суду, Вищого Арбітражного Суду призначаються Радою Федерації за поданням Президента, а судді інших федеральних судів призначаються Президентом у порядку, встановленому федеральним законом [12]. Закон «Про статус суддів в Російській Федерації» визначив порядок призначення суддів. Так встановлено, що судді Верховного Суду РФ і Вищого Арбітражного Суду РФ призначаються Радою Федерації за поданням Президента РФ, яке вноситься з урахуванням думки відповідно Голови Верховного Суду РФ і Голови Вищого Арбітражного Суду РФ; судді федеральних арбітражних судів округів призначаються Президентом РФ за поданням Голови Вищого Арбітражного Суду РФ, а судді інших федеральних судів загальної юрисдикції і арбітражних судів – за поданням відповідно Голови Верховного Суду РФ або Голови Вищого Арбітражного Суду РФ; судді військових судів призначаються Президентом РФ за поданням Голови Верховного Суду РФ [13, с. 77].

Стаття 111 Конституції Республіки Білорусь проголошує: «Підстави для обрання (призначення) суддів на посади та їх звільнення передбачаються

законом». Відповідно до ст. 99 Кодексу Республіки Білорусь про судоустрій і статус суддів, судді районних (міських), між гарнізонних військових і спеціалізованих судів, обласних (Мінського міського), Білоруського військового судів призначаються Президентом Республіки Білорусь за спільним поданням Міністра юстиції Республіки Білорусь і Голови Верховного Суду Республіки Білорусь.

Судді господарських судів областей (міста Мінська) і спеціалізованих господарських судів призначаються Президентом Республіки Білорусь за спільним поданням Міністра юстиції Республіки Білорусь і Голови Вищого Господарського Суду Республіки Білорусь.

Судді Верховного Суду Республіки Білорусь і Вищого Господарського Суду Республіки Білорусь призначаються Президентом Республіки Білорусь за згодою Ради Республіки Національних зборів Республіки Білорусь за поданням відповідно Голови Верховного Суду Республіки Білорусь, Голови Вищого Господарського Суду Республіки Білорусь [14, с. 76].

Відповідно до п. 9 ст. 109 Конституції Республіки Азербайджан судді призначаються Президентом республіки, а судді Верховного Суду та Економічного Суду призначаються за поданням Президента республіки Міллі Меджлісом республіки [15].

Відповідно до Закону «Про загальні суди» Грузії встановлений наступний порядок обрання і призначення суддів. Суддів районних (міських), окружних судів призначає своїм указом Президент Грузії за по-

данням Ради юстиції Грузії, а суддів районних (міських) судів, що діють на території Абхазької і Аджарської автономних республік, – за спільним поданням Ради юстиції Грузії і Ради юстиції відповідної автономної республіки з попередньої письмової згоди найвищого представницького органу Абхазької або Аджарської автономної республіки відповідно. Суддів Верховних Судів Абхазької і Аджарської автономних республік на підставі подання Ради юстиції Абхазької або Аджарської автономної республіки відповідно обирають найвищі представницькі органи Абхазії і Аджарії з попередньої письмової згоди Президента Грузії [13, с. 173].

Використання позитивного зарубіжного досвіду безумовно корисне при дослідженні не лише порядку призначення суддів на посади, а й інших структурних елементів конституційно-правового статусу суддів в Україні (наприклад, правосуб'єктність, відповідальність, гарантії діяльності та інших). Порівняльний аналіз українського і зарубіжного законодавства щодо цих питань має стати важливим напрямком подальших наукових розробок.

Висновки. Отже, тема призначення на посаду судді є дуже актуальною на сьогоднішній день, адже кожна демократична країна прагне досконалості у прийнятті обґрунтованих правових рішень, а формування високопрофесійних суддівських кадрів допомагає забезпечити компетентність при розгляді різних правових спорів і саме через це є одним із важливих елементів ефективної системи правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів (прийняті резолюцією Економічної та соціальної ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1889 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.judges.org.ua/d4.htm>.
2. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/rekomendacija-cmrec-2010-12-komitetu-ministriv-radi-evropi-doc46577.html>.
3. Європейська хартія про статус суддів (Рада Європи, 1998 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.judges.oig.ua/al12.htm>.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 року, з наступними змінами та доповненнями // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55/1. – Ст. 1900.
5. Савицкий В. М. Организация судебной власти в Российской Федерации. – М., 1996. – 320 с.
6. Пейсиков В. В. Судья в России и за рубежом : монография. – М. : Изд-во «ЭЛИТ», 2008. – 360 с.
7. Порівняльне судове право : навч. посіб. / За ред. І. Є. Марочкіна та Л. М. Москвич. – Х. : Право, 2008. – 112 с.
8. Французская республика. Конституция и законодательные акты / Пер. с франц.; Ред. кол.: В. А. Туманов и др. – М. : Прогресс, 1989. – 477 с.
9. Италия. Конституция и законодательные акты / Пер. с итал. ; Ред. кол.: В. А. Туманов и др. – М. : Прогресс, 1988. – 420 с.
10. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://right777.ru/konst.html#id3>.
11. Banaszak B. Prawo konstytucyjne. 4 wydanie. – Warszawa: Wydawnictwo C. H. BECK, 2008. – 774 s.
12. Конституція Російської Федерації від 25 грудня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://right777.ru/konst.html#id3>
13. Клеандров М. И. Судебные системы государств-участников СНГ: законодательное обеспечение. – М. : Юристъ, 2002. – 623 с.
14. Кодекс Республики Беларусь о судоустройстве и статусе судей: 29 июня 2006 г. № 139-З : текст Кодекса по сост. на 25 февраля 2009 г. – Минск : Амалфея, 2009. – 148 с.
15. Конституція Республіки Азербайджан від 12 листопада 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://right777.ru/konst.html#id3>.